

Оригинални научни рад

Јелена Д. РАЈОВИЋ*

Висока техничка школа струковних студија из Урошевца,
са привременим седиштем у Лепосавићу

Милица М. СПАСИЋ-СТОЈКОВИЋ**

Висока пословна школа струковних студија Блаце

ЗАСТУПЉЕНОСТ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ У НАСТАВНИМ ПЛАНОВИМА И ПРОГРАМИМА СРЕДЊИХ СТРУЧНИХ ШКОЛА

Айсиракиј: Наставни план и програм представља полазну тачку ефикасног планирања наставе. Исход наставног процеса у средњим стручним школама у великој мери зависи од концепције плана и програма који прописују државни органи, што је случај са већином земаља Западног Балкана па и са Србијом. Рад се бави питањем енглеског као језика струке у средњим стручним школама, заступљеношћу енглеског језика струке у наставном плану и програму средњих стручних школа техничког усмерања које се налазе на Косову и Метохији а које су под надлежношћу Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Истраживање описују приступе развоју и планирању наставног плана и програма за енглески као језик струке. Анализа планова и програма за предмет енглески језик показала је да потребе ученика средњих стручних школа техничког усмерања у погледу енглеског као језика струке нису у потпуности задовољене. Истраживање дефинише компоненте које је важно уврстити ради усклађивања циљева, форми и образовних активности које ће унапредити знање ученика и припремити их за будуће професионалне улоге.

Кључне речи: енглески језик струке, наставни план и програм, средња стручна школа.

УВОД

Енглески језик струке (ЕЈС)¹ (English for specific purposes) је грана изучавања енглеског језика, чија је афирмација започела шездесетих година прошлог века. Потреба за издвајањем енглеског језика струке из контекста

* предавач, gvozdena2001@yahoo.com

** предавач, aidnimsasic@yahoo.com

1 У радовима на српском језику (Ђолић 2013; Игњачевић 2008; Мићић 2003) који се баве страним језиком струке наилазимо на различите називе као што су: језик струке, стручни језик, језик за посебне намене. Сви називи су преводи назива *English for specific purposes* који се користи у литератури на енглеском језику. У овом раду користимо термин енглески језик струке, односно скраћеницу ЕЈС.

општег енглеског језика јавила се услед светских тенденција и кретања после II светског рата, посебно на економском и техничком пољу. Догађаји у свету и продор иновација са енглеског говорног подручја условили су да енглески језик постане међународни медијум споразумевања и комуникације. Управо ти догађаји су довели до издавања ЕЈС као посебног лингвистичког поља, иако је чињеница да се енглески језик струке дуго година изучавао у контексту општег енглеског језика. Најважнија карактеристика ЕЈС која га издава из наведеног контекста јесу ученици и сврха због које они уче енглески језик. Наиме, опште је познато да свака струка, занимање има свој сопствени језик, терминологију, својствену наменама за које се користи те отуда и потреба да се енглески језик струке изучава као засебна целина. Претпоставка је да је ЕЈС намењен одраслим ученицима (пре свега студентима) који поседују одређено предзнање енглеског језика и да уче језик ради задовољења потреба које се тичу комуникације у домену струке, односно професије (Mackay–Mountford 1978; Dudley Evans, 1994; Anthony 1997; Nyland 2006; Basturkmen, 2010a). Међутим, енглески језик струке се може изучавати и учити и на секундарном нивоу образовања, односно у средњим стручним школама и може бити усклађен са потребама ученика средњих школа (Hutchinson–Waters 1987; Robins 1991; Stikić 2015). Енглески језик се у средњим стручним школама може се учити из различитих разлога, што у већини случајева зависи од система образовања одређене земље. Сходно томе, један од разлога учења енглеског језика на секундарном нивоу може бити зато што је то прописано системом образовања (Broughton–Brumfit и др. 2002:176), што је карактеристично за већину земаља Западног Балкана, укључујући и Србију а тиме и Косово и Метохију. Сврха средњих стручних школа јесте оспособљавање ученика за будуће занимање али и пружање могућности наставка школовања на високим школама струковних студија и факултетима. Сваки образовни профил, дефинисан законом, има прописан план и програм којим се стичу знања и вештине неопходне за обављање посла у струци (Члан 4, Закон о средњем образовању и васпитању, „Службени гласник РС“, бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018).

Предмет овог истраживања је анализа заступљености елемената језика струке у наставном плану и програму енглеског језика средњих стручних школа техничког усмерења на Косову и Метохији, првенствено због тога што су управо ученици који похађају средње школе на просторима Косова и Метохија „циљна група“ свих факултета и високих школа на овим просторима, у нашем случају техничког усмерења². Да би ученике мотивисали

2 У просеку, око 75% свршених ученика средњих стручних школа техничког усмерења са простора Косова и Метохије уписује Факултет техничких наука у Косовској Митровици и две Високе техничке школе струковних студија у Лепосавићу и Звечану. Подаци добијени усменом консултацијом са надлежним службама наведених установа. Прим. аут.

да школовање наставе на овим просторима, потребно је, између осталог, понудити им квалитетне, занимљиве и смисаоне наставне садржаје. Сходно томе, један од циљева овог истраживања је и да се укаже на могућност унапређења наставног плана и програма у складу са потребама ученика, односно струке.

Након ових уводних разматрања, рад је методолошки организован у следећа структурална поглавља: прво поглавље даје основне карактеристике наставног плана и програма ЕЈС у средњим стручним школама; друго поглавље уз преглед литературе представља потенцијалне моделе наставног плана и програма ЕЈС; треће поглавље дефинише методе, инструмент и корпус истраживања; четврто и пето поглавље приказују резултате спроведених истраживања, односно анализу и тумачење резултата; закључна разматрања представљена су у шестом поглављу.

ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ У СРЕДЊИМ СТРУЧНИМ ШКОЛАМА

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године указује да мисија средњег стручног образовања и васпитања има за циљ да „обезбеди могућности и услове сваком појединцу да стекне знања, вештине, способности и ставове - стручне компетенције ради ефикасног укључивања у свет рада и наставак школовања“ (Службени гласник Републике Србије, бр. 107/2012), а за задатак да одговори на тренутне и будуће захтеве тржишта рада и припреми ученике за континуирано усавршавање. (Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године. Службени гласник Републике Србије, бр. 107/2012). Дакле, средње стручно образовање има за задатак да оспособи ученике из домена струке, где спадају стручни предмети и из општеобразовних домена који су такође битни за будуће занимање, где спадају општеобразовни предмети. Енглески језик који се учи у средњим стручним школама у Србији део је групе општеобразовних предмета³. Национални план и програм за средње стручне школе обухвата све елементе неопходне за спровођење наставе; он одређује који ће предмети бити заступљени у школама (на основу типа школе), како ће бити расподељени по разредима као и број часова сваког предмета (Vilotijević 1999:23). Настава у средњим стручним школама на Косову и Метохији темељи се на наставним плановима и програмима које доноси Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (у даљем тексту: Министарство). Члан 60 Закона о основама система васпитања и образовања Републике Србије

3 Члан 2 Правилника о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета, „Службени гласник РС“, бр. 117/2013.

(„Сл. гласник РС“, бр. 88/2017, 27/2018 - др. закони и 10/2019) каже да планови наставе и учења садрже, између осталог, листу обавезних и изборних предмета, годишњи и недељни фонд часова, опште предметне компетенције, специфичне предметне компетенције, исходе учења, и томе слично. Планом су обухваћени како стручни тако и општеобразовни предмети. План и програм средњег стручног образовања обухвата 40% општег и 55% стручног образовања за четворогодишње школовање, односно 65% стручног и 30% општег за трогодишње (Закон о средњем образовању Републике Србије, Члан 6).

Национални план и програм исти је за све средње стручне школе и основа је за одређивање плана и програма на основу типа школе и образовних профила. На основу овог плана израђује се годишњи план и програм који, између осталог, дефинише теме, наставне јединице и методе. Годишњи план и програм затим служи као основа за израду месечног плана и програма који израђују наставници. План и програм енглеског језика израђује се на истим принципима.

Настава енглеског језика струке има дугу традицију у Србији; предмет као такав први пут је уведен у систем образовања током друге половине 19. века, управо када су и основане прве средње стручне школе у Србији (Ignjačević 2011:938). Међутим, овако дуга традиција није гарант за квалитет (Ђолић 2013: 72), посебно када говоримо о контексту енглеског језика у средњим стручним школама техничког усмерења.

Израда плана и програма ЕЈС за средње стручне школе процес је који укључује многе факторе као што су циљеви и исходи наставе, садржај предмета, ток наставе и евалуацију наставног процеса. Овако конципиран наставни план и програм суштински се не разликује од плана и програма којим се тренутно руководи настава енглеског језика, али је у овом случају од великог значаја да се у израду уврсте и фактори као што су потребе ученике, наставника и евентуално будућих послодаваца. То значи да пре него се приступи изради плана и програма потребно је спровести анализу потреба свих актера који су укључени у процес наставе. Опште је познато да се планови и програми израђују у складу са типом школе за коју су намењени. Према томе, разликују се планови и програми за економску, медицинску, техничку струку. Разлика се огледа, пре свега, у избору стручних предмета те сходно томе и садржај наставног плана и програма енглеског језика мора бити у складу са потребама дате струке. Свака струка има себи својствен начин изражавања и језичке потребе економисте нису исте као и језичке потребе инжењера и у складу с тим морају се изучавати и дефинисати. „Страни језик је одиста општеобразовни предмет, но, у одређеним условима, је исто толико важан за сваку струку, нарочито за технику исто као и неки „прави“ стручни предмет“ (Ђолић 2013: 74).

Анализа потреба саставни је део ЕЈС. Лингвисти који се баве питањем енглеског језика струке деле мишљење да је анализа потреба предуслов за успешно спровођење наставе енглеског као језика струке која почиње изградом прикладних планова и програма (Hutchinson–Waters 1987; Dudley Evans–Saint John 1998; Brown 2016). Наставни план ЕЈС обухвата оне језичке вештине које ће ученицима омогућити да језик користе у практичне сврхе. Према томе, енглески језик струке обухвата унапређење комуникативних компетенција, док је лингвистичка компетенција и употреба стављена у други план (Widowson 1979:39). Анализа потреба се у литератури наставе страног језика, између осталог и дефинише као поступак прикупљања релевантних информација о датом језику и језичким вештинама, које су неопходне за организовање наставе страног језика одређене струке (Basturkmen 2010: 176). Циљ овако дефинисаног плана и програма јесте едукација ученика који ће енглески језик користити у конкретним, аутентичним ситуацијама у будућем занимању.

МОДЕЛИ НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ У СРЕДЊИМ СТРУЧНИМ ШКОЛАМА

Као што је претходно речено, анализа потреба представља први корак наставног процеса који омогућава дефинисање циљева наставе, израду плана и програма и одабир наставног материјала. Кључне особине плана и програма ЕЈС, према Свејлзу (Swales 1989) су: посебни задаци и фокусираност на језик у контексту; предзнање ученика (претпоставља се да ученици поседују одређено предзнање енглеског језика); оперативни и комуникативни план и програм; усмереност на ученике. У зависности од дефинисаних потреба, план и програм енглеског језика струке може бити заснован на садржају, вештинама или методама (Martin 2010). На пример, план и програм заснован на садржају бави се специфичним темама у језичким конструкцијама и обухвата циљну ситуацију употребе језика. Овде се ради о настави страног језика за потребе стицања знања из области струке којом ће се ученик након завршетка школовања бавити професионално. У питању су посебне потребе ученика за учење енглеског језика и у овом случају се односи на ученике средњих школа у којима се школује кадар за рад у привреди и индустрији. Овај модел подразумева појмовно-функционални наставни програм који се ослања на комуникативни приступ наставе језика и усмерена је на језичке функције које ученици користе у различитим ситуацијама (Ђолић 2013: 69, 71). Језичке вештине спадају у домен наставног плана и програма заснованог на развијању језичких вештина. План и програм заснован на методама организован је у складу са задацима и активностима

које ће ученици обављати а који захтевају употребу енглеског језика. Пример за овакву примену језика су контролори летова, који имају посебан вид комуникације која захтева вештине извештавања и реаговања у хитним ситуацијама (Belyaeva 2015).

Ричардс (Richards 2013:8) предлаже три стратегије креирања плана и програма: предњи концепт (*forward design*), централни концепт (*central design*) и повратни концепт (*backward design*), при чему разликујемо инпут (лингвистичке садржаје), процес (методологије које користе) и исход (како ће ученици користити језик након завршене наставе - исход учења). Предњи концепт подразумева да су инпут, процес и исход линеарно повезани. Овај концепт полази од планирања плана и програма, иде ка методологији и праћен је исходом учења. Исход ученика се односи на постигнућа ученика као резултат наставе коју су похађали. За овакав концепт плана и програма важан је садржај и редослед задатака на основу сложености, што је карактеристично за план и програм језика. Пример плана дају Виггинс-Мектај (Wiggins-McTighe 2015:15), наставник одабере наставну тему, изабере извор (уџбеник, књигу, новински чланак), затим на основу теме и извора одреди наставне методе и на крају се определи за питања која ће му омогућити да оцени у којој мери су ученици разумели тему. Овакав приступ карактеристичан је за наставу општег енглеског језика у настави на секундарном нивоу где се циљеви учења односе на савладавање језика за употребу у свакодневним ситуацијама или на развој четири језичке вештине. Централни концепт почиње одабиром наставних активности, техника и метода, при чему инпут и исходи учења нису детаљно наведени, већ се дефинишу током имплементације плана и програма, односно у току саме наставе. Повратни концепт почиње одређивањем исхода учења на основу којег се одређују инпут и методологија. Овај приступ карактеристичан је за традиционални план и програм општег образовања, и последњих година постао је водећи приступ у планирању наставе језика (Richards 2013: 21). Процес обухвата неколико корака: одређивање потреба, формулисање циљева, одабир и организацију садржаја, селекцију и организацију искустава учења и одређивање предмета и начине евалуације (Табл 1962, према Richards 2013:21).

Пракса је показала да план и програм енглеског језика није увек заснован на једном моделу, већ се користи комбинација више модела. За који план и програм ће се надлежни органи одлучити, између осталог, зависи од потреба ученика, циљева предмета као и образовних профила које дата институција нуди (Robinson, 1991). Важно је да они који се баве израдом плана и програма обрате пажњу на три кључна питања која предлажу Хачинсон и Вотерс (Hutchinson-Waters 1989): које лингвистичке елементе треба уврстити у план и програм, у које сврхе ће ученик користити језик и које наставне активности ће стимулисати и промовисати учење језика.

СТРУКТУРА ИСТРАЖИВАЊА

Члан 9 Закона о средњем образовању и васпитању каже да ученик у средњој школи наставља са учењем страних језика које је учио у основној школи. Међутим, анализа наставних планова и програма показала је да нема значајног напретка у погледу модернизације наставног процеса те да се довољно пажње не посвећује усклађивању наставе енглеског језика струке са трендовима који постоје у свету у погледу важности енглеског језика (Ђолић 2013: 33-34). Поставља се питање колико планови и програми испуњавају пре свега очекивања ученика, да ли „наставак учења страних језика“ у средњој стручној школи подразумева наставак учења општег енглеског језика или је акценат стављен на енглески језик струке. Предмет овог истраживања је наставни план и програм енглеског језика који се примењује у средњим стручним школама техничког усмерења које се налазе на територији Косова и Метохије, а које раде по систему Министарства просвете, науке и технологије Републике Србије. Имајући у виду специфичну ситуацију на Косову и Метохији, а зарад унапређења наставе на овим просторима, циљ овог истраживања је да утврдимо у којој мери се наставни план и програм енглеског језика у средњим стручним школама бави језиком струке, да ли је и у коликој мери заступљен језик струке и да ли је прилагођен потребама ученика у односу на струку.

У складу са циљевима истраживања, примењене су дескриптивна и метода анализе садржаја (Nešković 2014; Hsieh – Shannon 2005; Bachman – Davidson и др. 1996). Инструмент којим су прикупљени подаци је интервју отвореног типа са наставницима енглеског језика у средњим стручним школама техничког усмерења на Косову и Метохији⁴. Осим ових података, корпус је допуњен нормативним актима, односно следећим правилницима: Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године), Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама, („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 6/1990 од 17.8.1990. године), Правилник о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета („Службени гласник Републике Србије“, бр. 117/2013), Правилнику о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања („Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“, 2/2010-13, 3/2011-129 (др. правилник), 8/2013-7, 5/2014-85, 11/2016-505, 11/2016-586, 7/2017-12, 12/2018-64, 10/2019-1), Правилник о плану и програму наставе и учења стручних

4 Техничка школа „Никола Тесла“ - Прилуђе; Гимназија и техничка школа Вучитрн; Средња школа „Григорије Божовић“ - Зубин Поток; Средња техничка школа „Никола Тесла“ - Лепосавић; Техничка школа „Михајло Петровић-Алас“ - Косовска Митровица.

предмета средњег стручног образовања у подручју рада Електротехника („Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“, 11/2018-367, 7/2019-148, 9/2019-1, 13/2019-1), Правилник о плану и програму наставе и учења стручних предмета средњег стручног образовања у подручју рада Машињство и обрада метала („Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“, 6/2014-1, 11/2015-1, 1/2016-147, 5/2016-1, 10/2016-5, 13/2016-8, 4/2017-325, 4/2017-593, 1/2018-296, 4/2018-1, 2/2020-2), Правилник о плану уџбеника, („Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“, 9/2016-161, 10/2016-276 (исправка), 10/2017-51, 11/2019-206). Анализа је урађена са аспекта макро нивоа, док микро нивои, као што су језичке вештине и остали фактори у погледу језика струке нису анализирани.

Интервју са наставницима, имао је за циљ да се прибаве подаци о нормативним актима којима се они руководе у настави али и да се чује њихово мишљење и ставови према садржају предмета енглеског језика и наставном материјалу који користе у настави. Интервјуисано је укупно 10 наставника.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У овом делу рада биће приказани резултати истраживања до којих се дошло анализом Правилника о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године)⁵ (у даљем тексту: Правилник) са посебним освртом на део Правилника који се односи на наставни план и програм предмета Енглески језик као и мишљења и ставови наставника о наведеном наставном плану и програму. Циљ ове анализе је да се утврди заступљеност енглеског као језика струке у средњим стручним школама техничког усмерења.

Резултати су сврстани у групе у односу на анализирани категорије: структура и садржај Правилника, тематске области, уџбеници и наставни материјал и комуникативна функција језика у наставном плану и програму.

А) СТРУКТУРА И САДРЖАЈ ПРАВИЛНИКА

Правилник о наставном плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама у које спадају планови и програми за стране језике, донесен је 1990. године („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 6/1990 од 17.8.1990. године) и од тада имао је неколико измена. Структура Правилника („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године) анализирани у раду обухвата наставне планове и програме заједничких предмета за све четири,

5 <https://zuov.gov.rs/nastavni-planovi-i-programi/#1557128435959-aaba5be0-1eed>

односно, три године трајања средњег стручног образовања, док садржај обухвата описе предмета, оперативне задатке, садржај предмета. Сва норматива која се односи на прописивање и доношење Правилника у надлежности је Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. На основу овог Правилника, односно плана и програма, наставници енглеског језика у средњим стручним школама креирају годишњи и месечни план рада. Годишњи план рада, између осталог обухвата назив наставне теме, број часова за наставну тему и број часова за обраду. Месечни план рада обухвата дидактичко-методичку елаборацију наставних тема на наставне јединице на основу редоследа реализације предмета.

Правилник („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године) који анализирамо у раду, дефинише заједнички део програма свих страних језика (енглески, италијански, немачки, руски, француски и шпански), који се састоји од циљева предмета, задатака наставе, тематских области, комуникативне функције, детаљно објашњење програма (са детаљним описом све четири језичке вештине), упутство за тумачење граматичких садржаја и начин остваривања програма. Заједнички део програма класификован је на основу година учења језика те имамо: Први страни језик за образовне профиле у трогодишњем и четворогодишњем трајању; Први страни језик за образовне профиле у четворогодишњем трајању са недељним фондом часова 3; Страни језик за образовне профиле у трогодишњем и четворогодишњем образовању; Први страни језик за образовне профиле у трогодишњем трајању; Први страни језик за образовне профиле у четворогодишњем трајању - 2 часа недељно, итд. Затим следи детаљан опис оперативних задатака на нивоу језичких вештина за сваки разред понаособ, у зависности од групе којој припадају и броја часова (нпр. I разред - девета година учења (2 часа недељно); III разред - једанаеста година учења (3 часа недељно). Оперативни задаци односе се на језичке вештине слушања, читања, говора, писања, социокултурну компетенцију, медијацију и граматичке садржаје. Сви оперативни задаци, изузев граматичких садржаја, општег су карактера и исти за све горе наведене језике. Детаљан опис уз наведене примера за сваку годину учења имају граматички садржаји, који су представљени за сваки језик посебно.

Б) ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ, УЏБЕНИЦИ И НАСТАВНИ МАТЕРИЈАЛ

Настава енглеског језика у средњим стручним школама почиње од прве године и прати наставни план и програм. Правилник („Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године) прописује задатке наставе енглеског језика који се односе на оспособљавање ученика да усмено и писмено користе језик, проширују и продубљују комуникативне способности, у циљу коришћења језика након завршетка средњег образовања,

за студије, или будућем послу; упознају текстове погодне за праћење тематике из струке. Исти Правилник налаже тематске области, које су исте за сва четири разреда и обухватају теме из свакодневног живота, свет рада (перспективе и образовни системи), генерацијске разлике и вршњачка питања, интересантне животне приче и догађаје, заштиту животне средине, научна достигнућа и свет компјутера, медије, спортове, познате градове, регионе и земље, Европу и заједнички живот народа, живот и дела славних људи. Као последња ставка у наводу тематских области налази се Језик струке са освртом на процес рада, праћење новина у области струке, описи послова, пословна комуникација. Наставник је у обавези да обради пет оквирних тема

Сврха учења страног језика у средњим стручним школама, како прописује Правилник је „овладавање језиком струке и то у оноликој мери која је неопходна да се језик користи ради информисаности и оспособљавања за једноставну комуникацију у усменом и писаном облику на страном језику“ (Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама - „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015). Овоме иде у прилог да се садржаји који се односе на језик струке прогресивно увећавају од 20% до 50%, и Правилник препоручује да стручна тематика која се обрађује на страном језику прати исходе стручних предмета и буде у корелацији са њима. Правилник такође препоручује да се текстовима обухвате шематски прикази, упутства о примени апарата, инструмената, материјала, декларације, затим краћи стручни текстови који се односе на тематске садржаје стручних предмета, уз адекватну дидактичку подршку. План и програм се саставља на основу уџбеника који наставник бира са листе одобрених уџбеника коју прописује Министарство. Избор уџбеника, дакле зависи од самог наставника. Сва питања која се односе на квалитет и квантитет одобрених уџбеника регулисана су Законом о уџбеницима („Службени гласник РС“, број 27 од 6. априла 2018.) и Планом уџбеника за општеобразовне предмете у средњим стручним школама (Национални просветни савет, 2016)⁶.

В) КОМУНИКАТИВНА ФУНКЦИЈЕ ЈЕЗИКА У НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ

Правилник посебно истиче значај комуникативне функције језика, при чему се комуникативне функције прожимају и исте су за сва четири разреда. Неке од комуникативних функција наведених у Правилнику су: представљање себе и других, поздрављање, идентификација и именовање особа,

6 На основу Правилника о плану уџбеника „Службени гласник РС - Просветни гласник“, 9/2016-161, 10/2016-276 (исправка), 10/2017-51, 11/2019-206. Правилник је ступио на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику РС – Просветни гласник“, односно 9. јула 2016. године а примењује се од школске 2016/2017. године.

објеката, боја, бројева, давање једноставних упутстава и команди, изражавање молби, захвалности, извињења, допадања, недопадања, просторних и временских односа, давање и тражење информација и обавештења, и др. Ако упоредимо комуникативне функције у Правилнику са комуникативним функцијама које су представљене рецимо у Правилнику о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања („Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“, 2/2010-13, 3/2011-129 (др. правилник), 8/2013-7, 5/2014-85, 11/2016-505, 11/2016-586, 7/2017-12, 12/2018-64, 10/2019-1), видећемо да су оне готово исте, те да нема неких великих разлика. Мора постојати разлика у дефинисању комуникативних функција, пре свега између основне и средње школе а затим између средњих школа у односу на образовне профиле и језичких потреба. Комуникативној функцији језика се у последње време придаје доста пажње, али се она не треба узимати здраво за готово. Евидентно је да ученици располажу врло оскудним речником, и у наставној пракси је учестала појава да ученици не разумеју чак и речи које се најчешће користе (Михајловић 2019:87). Наиме, ученик по завршетку основног образовања, односно након 8 година учења енглеског језика⁷ треба да достигне ниво А2 језичке компетенције, на основу Заједничког европског оквира за учење, наставу и евалуацију језика (Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division, 2001). То значи да је ученик оспособљен да: може да разуме реченице и често коришћене изразе који се односе на подручја која су од непосредне важности - основне личне и породичне информације, куповина, запослење; може да комуницира у једноставним и рутинским задацима који захтевају једноставну и директну размену информација о познатим и рутинским стварима; може да опише себе као и своје непосредно окружења и поставља питања у оквиру личних потреба (Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division, 200: 24). Ако на крају средњег образовања ученици четвртог разреда средње стручне школе треба да савладају енглески језик до нивоа Б2 (Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама - „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015), поставља се питање да ли се и у средњој школи, посебно стручној школи комуникативна функција језика треба сводити на теме општег карактера или се треба фокусирати на теме које су битне за језик струке а које се тичу потреба ученика у погледу језика. Комуникативни приступ настави у потпуности је прикладан за наставу

7 У образовном систему Републике Србије, енглески језик се од школске 2002/2003 учи од првог разреда основне школе, као обавезан предмет. У другом образовном циклусу, од петог разреда уводи се други страни језик, који се бира у зависности од могућности школа. Прим.аут.

енглеског језика струке (Nitu 2002), и ученицима средњих струковних школа техничког усмерења главни приоритет је ефективна комуникација, стога би се и комуникативна функција требало изучавати на нивоу коришћења језика струке, у зависности од образовног профила.

Г) ИНТЕРВЈУ СА НАСТАВНИЦИМА

Разговор са наставницима обављен је почетком другог полугодишта школске 2019/2020. године. На почетку разговора, наставницима је предочена сврха и циљ истраживања.

Просечан радни стаж свих наставника је 15,4 године, при чему је најдужи радни стаж међу наставницима 40, а најмањи 5 година. Укупан радни стаж који су наставници остварили у средњим школама техничког усмерења износи 12,3 године, са најдужим стажом од 36 и најмањим од 5 година; од овог броја 2 наставника су од почетка своје каријере у овим школама, док су остали радна искуства стицали у основној школи (5 наставника) и средњој стручној школи економског усмерења (3 наставника). Податак о радном стажу наставника оствареном у стручним школама важан је за истраживање из разлога што нам је омогућио да стекнемо увид у њихово искуство у раду са нормативом коју преписује Правилник а који је предмет нашег истраживања.

Даље, резултати су показали да наставници нису били укључени у израду Правилника, односно плана програма којим се руководе у настави. 10 од 10 наставника (100%) изјавило је да ни у једном тренутку током каријере нико од надлежних органа није консултовао нити тражио мишљење о наставном плану и програму (чак ни наставника са 40, односно 36 година стажа). Сви наставници су се изјаснили да од Министарства добијају Национални план и програм, односно Правилник на основу којег они имају обавезу да израде годишњи односно месечни план рада. Тематске области и наставне јединице дате су у уџбеницима. Иако им је омогућено да се сами одреде за уџбеник који ће користити у настави, 8 од 10 наставника сматра да уџбеници који користе у настави не задовољавају потребе њихових ученика у погледу језика струке. Како тврде, у уџбеницима текстови из општег енглеског језика имају примат над текстовима струке. Поред тога, сви наставници су изјавили да никада нису спровели никакав вид анализе потреба међу својим ученицима на основу које би одредили њихове потребе у погледу језика струке.

Наставници, свих 10, изјаснило се да је прогресивно увећање градива позитиван концепт који даје добре резултате. Наставници (70%) такође имају примедбу на ограниченост примене аутентичног наставног материјала. Исти број наставника сматра да је употреба оваквог материјала важна и нужна за језик струке али како је број наставних активности које су они у

обавези да испуне прописан Правилником, који суштински нису повезани са језиком струке, не оставља им много могућности за употребу додатног наставног материјала.

Детаљнију анализу и дискусију резултата добијених из разговора са наставницима представљена је у наредном поглављу. Добијени резултати интегрисани су са осталим резултатима приказаним у раду и као такви и дискутовани.

АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

Резултати добијени у овом истраживању указују да делови Правилника који се односе на енглески језик струке нису дефинисани у довољној мери. Правилник је првенствено општег карактера и једино су граматички садржаји детаљно представљени за сваки страни језик, укључујући енглески. Конкретно за енглески језик, препоруке правилника су да се кроз наставу обнављају језичке структуре проширивањем знања о новим употребама, функцијама, значењем (Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама - „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015). Међутим, и овде се доводи у питање одабир граматичких садржаја, на основу којих критеријума су одређени и да ли се приликом њиховог одабира водило рачуна о потребама ученика и саме струке⁸. Неопходно је да се граматичке јединице обрађују у складу са њиховом употребом у смислу њихове релевантности и заступљености у ситуацијама које диктира струка. По мишљењу Елиса (Ellis, 2014:109) „граматика се најбоље учи док се ученици боре да би остварили комуникацију јер се на тај начин откривају граматичке форме које су им потребне да искажу жељена значења“. Даље, да се при изради наставног плана и програма нису узимали у обзир ни мишљења, ставови и потребе наставника енглеског језика указује и то да се свих 10 наставника изјаснило да никада нису консултовани нити да су учествовали у изради наставног плана и програма прописаног од стране Министарства. Неопходно је у процес креирања наставног плана и програма укључити саме наставнике и уважити њихове ставове, јер су они најбољи познаваоци ситуације на терену.

Неодређене тематске области, неадекватност уџбеника и примена аутентичних материјала следеће су ставке у којима се огледају недостаци садашњих наставних планова. Иако Правилник прописује да стручна тематика која се обрађује на страном прати исходе стручних предмета, дискутабилно код овакве поставке је, пре свега неодређеност, недовољна дефинисаност

8 Више о граматичким особеностима језика струке видети у: Chen 2016; Igrutinović 2015; Dudley Evans – Saint John 1998.

самог садржаја језика струке. Узмимо за пример образовни профил Пословни администратор, где су садржаји енглеског језика јасно дефинисани и у складу са образовним профилем: „Наставним планом су препоручене стручне теме и граматички садржаји који произилазе из описа стандарда занимања и који се обрађују током четворогодишњег образовања узимајући у обзир програм стручних предмета ради корелације са тематиком из страног језика“ (Ђукић 2017). Недостатак тачно дефинисаног броја часова, као и саме тема у наставним плановима за општеобразовне предмете, укључујући енглески језик, за средње стручне школе намеће додатно оптерећење наставницима. Ако су детаљи у погледу начина остваривања наставног плана и програма за стручне предмете, рецимо за образовне профиле из области Електротехнике или Машинства (Правилник о плану и програму наставе и учења стручних предмета средњег стручног образовања у подручју рада Електротехника, „Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“, 11/2018-367, 7/2019-148, 9/2019-1, 13/2019-1; Правилник о плану и програму наставе и учења стручних предмета средњег стручног образовања у подручју рада Машинство и обрада метала, „Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник“ 6/2014-1, 11/2015-1, 1/2016-147, 5/2016-1, 10/2016-5, 13/2016-8, 4/2017-325, 4/2017-593, 1/2018-296, 4/2018-1, 2/2020-23) детаљно представљени за сваки предмет у погледу обима, броја часова, тема и наставних јединица, нема разлога да се на исти начин не дефинише и план и програм за извођење наставе страних, односно енглеског језика. Ако се ученици оспособљавају да прате стручну литературу „у циљу информисања, праћења иновација и достигнућа у области струке“ (Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама - „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015), онда се свакако акценат треба ставити на језик струке а не на општи језик. Такође, теме које се прожимају кроз све четири године учења језика и које су исте за све нивое, а које спадају у домен општег језика, неоправдано имају примат по броју часова над енглеским језиком струке. Наиме, када ученици заврше средње стручне школе језик струке могу користити у два контекста, у раду - ако се не одлуче да наставе школовање, или ако наставе школовање на вишем нивоу где ће даље усавршавати језик струке.

Недефинисаност тематских области отвара и питање адекватности уџбеника, на основу којих се и дефинише план и програм. Иако је наставници имају могућност да изаберу уџбеник који ће користити у настави, из интервјуа са наставницима средњих стручних школа техничког усмерења на Косову и Метохији установили смо да уџбеници нису примерени струци за коју се користе. Разлог оваквог стања, по мишљењу 80% наставника, јесте недоступност, односно непостојање адекватних уџбеника енглеског језика за реализовање наставе у средњим стручним школама техничког усмерења

(видети: Каталог и Допуна каталога за уџбенике за средње школе, Гимназије и средње стручне школе - општеобразовни предмети, „Службени гласник РС - Просветни гласник“ бр. 9/16, 4/19 и 13/19). Недостаци на које смо овде указали у погледу оскудности тематских области и уџбеника одражавају се пре свега на језичка постигнуће ученика средњих стручних школа техничког усмерења а затим касније на терцијарном нивоу образовања. Ово је и приказано у истраживању (Рајовић 2019) које је спроведено међу студентима прве године Високе техничке школе струковних студија Урошевац са привременим седиштем у Лепосавићу (у наставку ВТШССУ), који енглески језик струке изучавају на првој години студија. Истраживање је показало да ученици који заврше средње стручне школе техничког профила, на даљи наставак школовања долазе са недовољним предзнањем језика струке, и као разлог се наводи управо неадекватна припремљеност у средњој школи. Након анализе ставова студената прве године ВТШССУ дошло се до сазнања да испитаници нису у довољној мери изучавали језик струке у средњој школи те да већина њих сматра да уџбеници које су користили нису били примерени језику струке (Рајовић 2019). Такође, у обзир се мора узети и то да одређени број ученика након завршетка средње стручне школе техничког усмерења налази запослење у струци, које такође изискује знање енглеског језика струке.

Прогресивно увећање наставног садржаја (од 20% до 50%) језика струке је оправдано али ипак недовољно за примену аутентичног материјала у настави. Наставници сматрају да немају довољно простора за употребу аутентичног наставног материјала, а већина сматра (7 од 10 наставника) да је са оваквим планом и програмом, где је фокус стављен на општи енглески језик, употреба аутентичног материјала готово и неизводљива. Занимљиво је да три наставника имају супротно мишљење од осталих. Два наставника сматрају да аутентични текстови не могу бити од велике помоћи, док један наставник није желео да се изјасни о овој теми (што можемо приписати, делимично, неискуству с обзиром да се радило о наставнику са најмањим бројем година искуства у настави). Ово указује да традиционална настава још увек има примат над савременим наставним методама, и како тврде Кулић-Савковић (2019:140) није у стању да одговори на многобројне сложене захтеве савременог друштва. Делимично, ово се може приписати и чињеници да планови и програми, по структури не прате кретања у друштву, у смислу развоја оних способности које ће ученицима омогућити боље сналажење у радном окружењу.

Анализирајући формат комуникативних функција представљеног у Правилнику установљено је да се он своди само на оне функције које се тичу употребе општег језика. Евидентно је да комуникативна функција мора да обухвата и аспекте струке, јер како Правилник и дефинише „Сврха учења

страног језика у средњим стручним школама је овладавање језиком струке, и то у оноликој мери која је неопходна да се језик користи ради информисаности и оспособљености за једноставну комуникацију у усменом и писаном облику на страном језику“ (Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама - „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015). Како свака струка има себи својствен језик комуникације, са тог аспекта се треба приступити и комуникативној функцији, односно комуникативној компетенцији ученика узимајући у обзир и њихове потребе у погледу језика струке. Такође, различите области људске делатности од ученика захтевају различите комуникативне компетенције и исте се морају дефинисати и учити са посебним нагласком на дату област, односно струку (Nunan 1988:21). Свакако да у комуникативне функције треба уврстити и аспекте свакодневних, животних ситуација, али оне не би требале да имају примат над комуникативним функцијама са аспекта ЕЈС. Језик струке обухвата потребе које се не односе само на лингвистичко знање већ подразумева и знање које се односи на комуникативни контекст у којем ће ученици радити, односно, студирати (Douglas 2013:371).

Ако се план и програм наставе енглеског језика за средње школе техничког усмерења базира на принципима изучавања и учења комуникативне функције језика, онда је важно да се ти принципи одражавају у самом плану и програму, кроз јасно дефинисане функције и кроз јасно дефинисан наставни материјал, теме и наставне јединице за сваку струку понаособ. То би значило да енглески језик током наставе представља средство комуникације а не предмет проучавања, да ученици не уче о језику већ да га уче кроз практичну примену, да наставници уводе аутентични језик у наставу у истом облику који се користи у стварној комуникацији (Nitu, 2002).

ЗАКЉУЧАК

Анализирајући План и програм енглеског језика за средње стручне школе техничког усмерења (Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама - „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године.) дошли смо до закључка да у потпуности не испуњава чак и оне критеријуме у погледу језика који су у њему наведени. Овде пре свега мислимо на тематику која се обрађује у средњој школи, на непостојање јасно дефинисаних тема и наставних јединица и осталих аспеката којима се дефинише језик струке. Евидентно је да се приликом креирања плана и програма није водило рачуна о потребама ученика које се односе на језик струке,

о потребама наставника као и о потребама саме струке. Овако генерализован план и програм делује недовршено и намеће доста посла самим наставницима, који на основу њега и у уџбеника креирају годишње и месечне планове. Осим тога, недоступност одговарајућег наставног материјала и непропорционална заступљеност општег и језика струке у наставним плановима и програмима, додатно оптерећују наставнике што свакако утиче на квалитете и исход наставе.

Приликом израде Наставног плана и програма енглеског језика за средње стручне школе техничког усмерења, неопходно је извршити анализу потреба како ученика тако и наставника. Анализом потреба дефинишу се ставови, мишљења и потребе ученика који су важни за дефинисање плана и програма који одговара њиховим потребама (Richerich–Chanceler 1980: 4–5). Потребно је јасно дефинисати теме и наставне јединице у односу на потребе струке, и дати простора да се наставне јединице мењају у зависности од промена у свету науке и технологије. У нашем систему образовања, са реформом се кренуло од вишег нивоа, уместо да се кренуло од нижег ка вишем. Како се већина истраживања у овом домену бави питањима наставе језика на универзитетском нивоу, то никако не доприноси унапређењу наставе на секундарном нивоу образовања, где проблем постоји.

Како је анализа у овом раду урађена са апсекта макро нивоа, неопходно је да се изврши детаљна анализа и микро нивоа (језичке вештине и остали фактори у погледу језика струке) наставног плана и програма енглеског језика у средњим стручним школама техничког усмерења не само на просторима Косова и Метохије већ и шире, како би се добила јасна слика о детаљнијој структури плана и програма али и указало на нове смернице у погледу планирања наставе са највишег нивоа.

ЛИТЕРАТУРА

- Anthony 1997: Anthony Laurence. „Defining English for specific purposes and the role of the ESP practitioner“. *Center for language research 1997 Annual review*, 115-120. <<http://www.laurenceanthony.net/abstracts/Aizukiyo97.pdf>> [30.05.2020]
- Bachman–Davidson–Milanovic 1996: Lyle F. Bachman–Fred Davidson–Michael Milanovic „The use of test method characteristics in the content analysis and design of EFL proficiency tests“. *Language Testing*, 13(2), 125-150.
- Basturkmen 2010a: Helen Basturkmen. *Developing courses in English for specific purposes*. Basingstoke, UK: Palgrave/ Macmillan.
- Basturkmen 2010b: Helen Basturkmen. „Analysing needs“. У *Developing courses in English for specific purposes*. London: Palgrave Macmillan, 17-35.
- Belyaeva 2015: Anastasiia Belyaeva. „English for specific purposes: characteristic features and curriculum planning steps“. *Sustainable Multilingualism*, (7), 73-91.
- Broughton–Brumfit–Pincas–Wilde 2002: Geoffrey Broughton–Christopher Brumfit–Anita Pincas–Roger D. Wilde. *Teaching English as a foreign language*. London: Routledge.

- Brown 2016: James Dean Brown. *Introducing needs analysis and English for specific purposes*. New York, NY: Routledge.
- Chen 2016: Zhaojun Chen. „Grammar learning strategies applied to ESP teaching“. *Theory and Practice in Language Studies*, 6(3), 617-621.
- Council of Europe 2001: *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Đolić 2013: Slobodanka Đolić. *Globalizacija i menadžment u nastavi stranih jezika: Engleski jezik na početku III milenijuma*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet.
- Đukić 2017: Dušica Đukić. *Engleski kao jezik struke u srednjim stručnim školama u kontekstu jezičkih obrazovnih politika u Srbiji u periodu od 1990. do 2012. godine*. Doktorski rad. Beograd: Filološki fakultet.
- Douglas 2013: Dan Douglas. „ESP and Assessment“. *The handbook of English for specific purposes*. Ур. Paltridge Brian – Sue Starfield. Oxford: Wiley-Blackwell, 367-383.
- Dudley-Evans 1994: English for Specific Purposes: a European perspective. *Cahiers de l'APLIUT*, 13(4), 51-60.
- Dudley Evans–Saint John 1998: Tony Dudley Evans–Maggie Jo Saint John. *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ellis 2014: „Evaluating and researching grammar consciousness-raising tasks“. *Managing Evaluation and Innovation in Language Teaching: Building Bridges*. Ур. Pauline Rea Dickins – Kevin Germaine. London: Routledge, 220-252
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E 2005: Hsiu-Fang Hsieh – Sarah E. Shannon. „Three approaches to qualitative content analysis“. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.
- Hutchinson–Waters 1987: Tom Hutchinson–Alan Waters. *English for Specific Purposes: A Learning Centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hutchinson–Waters 1989: Tom Hutchinson–Alan Waters. *English for specific purposes: approaches and methods*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hyland 2006: Ken Hyland. *English for academic purposes: An advanced resource book*. London: Routledge.
- Ignjačević 2008: Anđelka Ignjačević. „Specifičnosti nastave stranog jezika struke“. *Nastava i vaspitanje*, 57(2), 152-156.
- Ignjačević 2011: Anđelka Ignjačević. „University of Belgrade: Reality of LSP teaching challenge in Serbia“. *Jezič struke, izazovi i perspective*. Ур. Ignjačević i saradnici. Beograd: Društvo za strane jezike i književnost Srbije, 938-942.
- Igrutinović, S. (2015). Gramatičke i leksičke osobenosti jezika struke. *XXI Skup Trendovi razvoja: „Univerzitet u promenama...“*. Zlatibor, 23-26.02.2015. <http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2015/radovi/T2.4/T2.4-4.pdf>. [9.03.2017].
- Кулић–Савковић 2019. Данијела Кулић–Катарина Савковић. „Употреба Јутјуба у настави енглеског језика на средњошколском нивоу“. *Башјица*, (49), 129-143.
- Mackay–Mountford 1978: Ronald Mackay–Mountford J. Alan. *English for Specific Purposes: A case Study Approach*. London: Longman.
- Martin 2010: Elizabeth Martin. „Designing and Implementing a French-for-Specific-Purposes (FSP) program: lessons learned from ESP“. *Global Business Languages*, 5(1), 3.
- Mićić 2003: Sofija Mičić. „Osobnosti jezika za naučne i stručne namene“. *Stomatološki glasnik Srbije*, 50, 97-101.
- Михајловић 2019: Милица Михајловић. „Лексикологија у наставним плановима и програмима и школским уџбеницима“. *Башјица*, (47), 85-102.

- Nešković 2014: Radomir Nešković. „Metod analize sadržaja – praktična iskustva u analizi štampe“. *Defendologija* 1, br.35. 63-70.
- Nitu 2002: Raluca Nitu. „Designing an ESP course—a case study“. *Dialogos*, 3(6), 154-158 <<https://www.scribd.com/document/214493780/27c-Nitu-Design>> [30.03.2020].
- Nunan 1988: David Nunan. *Syllabus design*. Oxford: Oxford University Press.
- Richards 2013: Jack C. Richards. „Curriculum approaches in language teaching: Forward, central, and backward design“. *RELC Journal*, 44(1), 5-33.
- Richterich–Chancerel 1978: René Richterich–Jean-Louis Chancerel. *Identifying the Needs of Adults Learning a Foreign Language*. Oxford: Pergamon Press.
- Robinson 1991: Pauline C. Robinson. *ESP today: A practitioner's guide*. Hemel Hempstead: Prentice Hall.
- Stikić 2015: Biljana Stikić. „Nastava stranih jezika i srednje stručno obrazovanje u Srbiji tokom međuratnog perioda“. *Nastava i vaspitanje*, 64(2), 357-369.
- Swales 1989: John Swales. „Service English program design and opportunity cost“. *The second language curriculum*. Ур. Robert Keith Johnson . Cambridge, England: Cambridge University Press, 79-90.
- Taba 1962: Hilda Taba. *Curriculum Development: Theory and Practice*. New York: Harcourt Brace and World. Ирема Richards 2013: Jack C. Richards, „Curriculum approaches in language teaching: Forward, central, and backward design“. *RELC Journal*, 44(1), 5-33.
- Vilotijević 1999: Mladen Vilotijević. *Didaktika: Organizacija nastave*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Beograd: Učiteljski fakultet.
- Widdowson 1979: Henry George Widdowson. *Explorations in applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiggins–McTighe 2005: Grant Wiggins–Jay McTighe. *Understanding by design (2nd ed.)*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development ASCD.
- Закон о средњем образовању и васпитању, „Службени гласник РС“, бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018.
- Законом о удџбеницима. Службени гласник Републике Србије, број 27 од 6. априла 2018.
- Правилник о плану удџбеника, Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник, 9/2016-161, 10/2016-276 (исправка), 10/2017-51, 11/2019-206).
- Правилнику о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник, 2/2010-13, 3/2011-129 (др. правилник), 8/2013-7, 5/2014-85, 11/2016-505, 11/2016-586, 7/2017-12, 12/2018-64, 10/2019-1.
- Правилник о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета, Службени гласник Републике Србије, бр. 117/2013.
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама, Службени гласник РС - Просветни гласник, бр. 6/1990 од 17.8.1990. године
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама, Службени гласник РС - Просветни гласник, бр. 3/2015 од 7.5.2015. године.
- Правилник о плану и програму наставе и учења стручних предмета средњег стручног образовања у подручју рада Електротехника, Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник, 11/2018-367, 7/2019-148, 9/2019-1, 13/2019-1.

- Правилник о плану и програму наставе и учења стручних предмета средњег стручног образовања у подручју рада Машинство и обрада метала, Службени гласник Републике Србије - Просветни гласник 6/2014-1, 11/2015-1, 1/2016-147, 5/2016-1, 10/2016-5, 13/2016-8, 4/2017-325, 4/2017-593, 1/2018-296, 4/2018-1, 2/2020-23.
- Рајовић 2019: Рајовић Јелена. „Важност енглеског језика струке за будуће занимање студентата на високим школама струкових студија: анализа потреба“. Зборник резимеа међународног научног скупа Наука без граница 3. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. 21–22. септембар 2019. године, 194-195.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године. Службени гласник Републике Србије, бр. 107/2012.

Jelena D. RAJOVIĆ

Milica M. SPASIĆ-STOJKOVIĆ

ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES IN THE CURRICULUM
OF VOCATIONAL SECONDARY SCHOOLS

SUMMARY

The curriculum is the starting point for effective teaching planning. The outcome of the teaching process in secondary vocational schools depends, to a large extent, on the conception of the curriculum prescribed by state bodies, which is the case with most countries of the Western Balkans, including Serbia. The paper deals with the issue of English for specific purposes in secondary vocational schools, the representation of English for specific purposes in the curriculum of secondary vocational schools in Kosovo and Metohija, which are under the jurisdiction of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia. The research describes approaches to curriculum development and planning for English for specific purposes. The analysis of plans and programs for the English language showed that the needs of students of vocational secondary schools of technical orientation in terms of English for specific purposes are not fully met. The research defines the components that are important to include in order to harmonize goals, forms and educational activities that will improve students' knowledge and prepare them for future professional roles.

Key words: English for specific purposes, curriculum, vocational secondary school.